

מדינת ישראל
משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
אגף א' חינוך יסודי

02

אגרת לרכזי השתלבות

חשון תשע"ח - נובמבר 2017

רכזים יקרים שלום וברכה!

הוראה חכמה

אתם הקשתות שמהם ילדיכם נשלחים כחיצים חיים.
אמן הקשת רואה את המטרה בדרך לאינסוף,
ומותח אתכם בעוצמתו כדי שחיצו יעופו מהר ורחוק.
הימתחו בידו בשמחה;
כי כשם שהוא אוהב את החץ העף, כך הוא אוהב את
הקשת היציבה
(ג'זבראן ח'ליל ג'זבראן, "הילדים", הנביא)

באיגרת זו ובאיגרות הבאות אחריה, אנו מבקשים לחשוף אתכם לכלים העוסקים בניהול תהליכי למידה בכיתה ההטרוגנית. הפעם בחרנו לעשות זאת דרך המודל של "הוראה חכמה". חשוב לנו לציין כי מדובר במודל אחד ממודלים רבים אפשריים וכי מטרת האיגרת היא להעשיר את הידע שלכם ולהרחיב את מגוון הכלים העומדים לרשותכם, אך אין אנו מצפים כי החל ממחר בבוקר תתחילו ליישם את כל מה שנכתב בכל אחת מהאיגרות.

ראשית ננסה לזהות את הגישות האפשריות לניתוח אי הצלחה של תלמיד:

• אי הצלחה התלויה בתלמיד

נקודת המוצא של הגישה הראשונה היא שלתלמיד יש בעיה. תפקידנו כמורים הוא לזהות את ה"בעיה" של התלמיד ולנסות לפתור אותה. יש לתלמיד קשיים בקריאה - נקנה לו יכולת לקריאה טובה, קשה לו להבין מילים בשכיחות נמוכה - נקנה לו אוצר מילים עשיר יותר, יש לו בעיות גרפ-מוטוריות - נשפר את היכולות המוטוריות שלו וכו'...

מדינת ישראל
משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
אגף א' חינוך יסודי

02

אגרת לרכזי השתלבות

חשון תשע"ח - נובמבר 2017

• אי הצלחה התלויה בסביבה החינוכית

נקודת המוצא של הגישה השנייה היא שתהליך ההוראה הוא הבעיה. תפקידנו כמורים הוא לייצר התאמות בתהליך ההוראה ובסביבה הלימודית באופן שיאפשר לתלמיד להתמודד עם הסיטואציה הלימודית למרות הקשיים המובחנים או המשוערים שלו.

לתלמיד יש קשיים בקריאה - ננגיש לו את המידע בערוץ אחר, קשה לו להבין מילים בשכיחות נמוכה - נדאג לבצע הטרמה ממוקדת לפני הקניית חומר הלימוד, יש לו בעיות גרפיות-מוטוריות? נאפשר לו שימוש בטכנולוגיה מסייעת וכו'.

כלומר: גישה זו מניחה כי לתלמיד יש יכולת לדעת את מה שמורה מבקש שיידע, להבין את מה שהמורה מבקש שיבין ולהביע את מה שהמורה מבקש שיביע, אך יש גורמים המונעים ממנו להשיג את אותם היעדים. את שלל הנסיבות (הגורמים) שמונעות ממנו להשיג יעדים אלה, נכנה בשם "חסמי למידה": מעין דלתות שקופות העומדות חוצץ ביני לבין מטרותיי, דלתות שעליי למצוא את הדרך להסירן.

אין ספק כי בסופו של דבר אנו זקוקים לשתי הגישות - מצד אחד ניתן מענה מיידית במהלך השיעור לקושי באמצעות טכניקה של "הסרת חסמים", אך במקביל עלינו לנסות ולטפל בקושי עצמו על מנת שלהבא יפסיק להיחשב כחסם בהתייחס לתלמיד הנתון.

שאלה למחשבה:

כיצד אתם מסבירים את אי ההצלחה של תלמיד בכיתתכם?
כאשר תלמיד לא משיג את היעדים שהציב לעצמו או יעדים שאתם הצבתם לו, האם אתם פונים לחשוב כיצד ניתן ל"תקן" את התלמיד?
האם אתם מנסים להבין מה בתהליך ההוראה לא היה מתאים? ואולי גם וגם?
לגישה זו של "גם וגם" ניתן למצוא מענה בתוך רכיבי המודל של "הוראה חכמה" מאת (2004) Lenz, & Scanlon.

מדינת ישראל
משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
אגף א' חינוך יסודי

לראות את כל הקשת
אגף לחינוך יסודי
רכז השתלבות

02

אגרת לרכזי השתלבות

חשון תשע"ח - נובמבר 2017

מהי הוראה חכמה?

מודל ההוראה החכמה לתכנון שיעור מיטבי מורכב מהשלבים הבאים:

1. ניסוח השאלות הקריטיות

הכנה מוקדמת של שלוש עד ארבע שאלות הקשורות בתוכן המרכזי של שיעור.

2. מיפוי התוכן העיקרי

ציור של מפת תוכן המידע שאותו צריך התלמיד לדעת כדי לענות על השאלות.

3. ניתוח הקשיים

בחינת השאלות ומפת התוכן וזיהוי הגורמים לקושי בתהליכי עיבוד המידע. תכנון מוקדם של דרכים חלופיות להתמודדות עם הקשיים האפשריים בתחומים השונים.

4. בחירת המתודות המתאימות

בחירת טכניקות הוראה והתאמות בהוראה שיאפשרו השגה מיטבית של היעדים תוך מתן מענה לקשיים שאותרו.

5. למידה אסטרטגית מפורשת.

6. הערכת תהליך הלמידה והסקת מסקנות בהתאם.

באיגרת זו אנו מבקשים להתמקד בסעיפים 3 ו-4: ניתוח הקשיים ובחירת המתודות המתאימות. מהרגע שהמורה מגדיר את מטרותיו, עליו לשאול את עצמו מהם החסמים שיכולים לעמוד בפני התלמידים בהשגת מטרות אלה. חיפוש החסמים נובע מהאמונה שהתלמיד מסוגל להצליח ועליו לסייע לו על ידי הסרת החסמים. זיהוי חסמים והבנתם מוביל לתכנון שיעור מותאם פרט.

טווח מיידי וטווח ארוך

על המורה לפעול בשני ערוצים מקבילים בהתייחס לקשיים (החסמים) העולים - ערוץ הטווח המיידי וערוץ הטווח הארוך.

בטווח המיידי - המורה נדרש לתת מענה לתלמיד בעת השיעור. מענה זה לרוב יאופיין בהתאמת הסביבה הלימודית לצורכי התלמיד.

בטווח הארוך - המורה נדרש לסייע לתלמיד להעלים או להפחית את הקושי הנתון, כלומר: המורה נדרש ל"התאמת התלמיד" לסביבה הלימודית.

נדגים זאת באמצעות הסיפור הבא

באחד מהמפגשים שערכנו סיפרה מורה כי תלמידתה בכיתה ג' מתקשה בקריאה. מסיבה זו, בזמן שתלמידי הכיתה קוראים טקסטים התואמים את שכבת הגיל שלהם, התלמידה המתקשה קוראת טקסטים התואמים ברמת קריאותם לתלמידים צעירים יותר - סוף כיתה א, תחילת כיתה ב.

מורה זו הניחה שהיא נותנת מענה לתלמידה, אך למעשה התלמידה הפסידה פעמיים: היא גם אינה יודעת לקרוא (עדיין) וגם אינה רוכשת את הידע שבני גילה רוכשים מתוך הטקסט תואם הגיל (ידע לשוני, ידע עולם, אסטרטגיות לאיתור משמעות גלויה וסמויה ועוד).

על פי גישת ההוראה החכמה, על המורה לפעול בשני מישורים. במישור האחד למצוא את הדרך המתאימה ביותר "להעביר" את המידע המופיע בטקסט אל התלמידה - על ידי קריאה משותפת עם התלמידה, האזנה לטקסט המושמע ועוד. במישור השני - עליה לפעול לשיפור יכולות הקריאה של התלמידה על מנת שבעתיד קריאתה לא תהווה יותר חסם.

הכלי שאנחנו מבקשים להציג בפניכם מבוסס חלקית על חומרים של Stetson & Associates, Inc. אך בעיקר מבוסס על כלים שפיתחנו באגף לחינוך יסודי במסגרת היחידה לטיפול בפרט על בסיס תפיסת העיצוב האוניברסלי ללמידה.

כתמיד, בתהליך ההדרכה עולה בפנינו הסוגייה: עד כמה נכון הדבר לספק כלים "סגורים" למורים. האם אין בכך כדי לקבע כיווני חשיבה, אבחון או טיפול התואמים את שלנו? אם כן, הפסדנו כיוונים חשובים לא פחות שיכול להביא המורה מעצמו. בחרנו לפיכך לספק מספר כלים - פתוחים, פתוחים למחצה וסגורים במטרה שכל רכז יבחר את הכלי המתאים עבורו, ובהמשך הכלי המתאים ביותר לצוות החינוכי בבית ספרו.

מדינת ישראל
משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
אגף א' חינוך יסודי

02

אגרת לרכזי השתלבות

חשון תשע"ח - נובמבר 2017

על מנת להימנע מיצירת עומס ויזואלי באיגרת עצמה, בחרנו להציג רק דוגמאות לכלים ואת כל היתר לצרף כקישור.

כמה הערות לפני שנפנה להתבוננות בכלים עצמם:

1. בחנו את עצמכם ובדקו מהו הכלי שיהיה הטוב ביותר עבורכם.
2. אל תתייחסו לתחומים הרשומים, לתבחינים או לפרקטיקות המוצעות כאל "תורה מחייבת". יש באפשרותכם לבנות את הכלים ולבצע את ההתאמות המתאימים עבורכם ועבור התלמידים שלכם באופן מדויק ומיטבי יותר.
3. אם אתם רוצים להתנסות בפרקטיקות המוצעות, בכלים או לייצר פרקטיקות משל עצמכם, עשו זאת בהדרגה: בחרו את מוקדי השינוי שאתם מעוניינים לייצר והתחילו בהם.
4. היזהרו ממצב שבו ההתאמות לטווח המיידי מתקבעות. כשמן כן הן: התאמות לטווח המיידי בלבד. ברוב המקרים הן צריכות להיות זמניות ואינן חלופה לתהליך הוראתי מושכל שמטרתו להפחית או להעלים את הקושי הקיים.
5. מסמך זה עוסק בהתאמות בדרכי ההוראה ולא בהתאמות בדרכי ההיבחנות.
6. תפיסה זו של הוראה חכמה דומה לתפיסת העיצוב האוניברסלי ללמידה שבה נעסוק באיגרת נפרדת.

בברכה רצופה,

מוריה טלמור וכל צוות המדריכים
עידית הוכנברג, יעל גודל, טובי נדלר, מיכל פרנקל, סוהא שיבל, גלי אלדר, זמיר ישי, שלי הרוש,
אניטה גולשה, אתי אהרון, מרים פרי וצביה טרוטנר.

מדינת ישראל
 משרד החינוך
 המינהל הפדגוגי
 אגף א' חינוך יסודי

02

אגרת לרכזי השתלבות

חשון תשע"ח - נובמבר 2017

שלב ראשון

בניית הכלי לאיתור וזיהוי חסמי הלמידה והשלמתו

טבלה זו צריכה להיבנות באופן המותאם לגיל התלמיד, מאפייני תחום הדעת, ומאפייני המתודות בהן המורה משתמש.

אפשרות א'

ניתן להציג כלי פתוח ולבנות אותו יחד עם מורים עמיתים

לחסמך השלם לחץ כאן **דוגמה מתוך הטבלה**

הנושא	חסם אפשרי	קושי מתמשך	קושי חלקי	אין קושי

אפשרות ב'

ניתן להציג כלי סגור, לעבור עליו עם מורים עמיתים ולבצע שינויים בהתאם לנדרש

דוגמה מתוך הטבלה **למסמך השלם לחץ כאן**

הנושא	חסם אפשרי	קושי מתמשך	קושי חלקי	אין קושי
קריאה	התלמיד מתקשה לקרוא את הכתוב - על הלוח, בספרי הלימוד, בכתוביות של סרטים.			
	התלמיד מתקשה לעמוד במסגרת הזמן המוקצת לקריאה עקב קצב קריאה איטי או מוסחות יתר.			
קשב	התלמיד מתקשה להתמקד בנעשה בשיעור בפעילות פרונטלית או קבוצתית ונוטה להיות מוסח מרעשי רקע.			
	התלמיד מתקשה להתמיד במשימות.			
עמידה בזמנים	התלמיד מתקשה לפעול בלוח זמנים קצוב בגלל קצב קריאה ו/או כתיבה איטי, אסטרטגית קריאה לא מתאימה, קשיי קשב, מוסחות או קצב עיבוד מידע לא מתאים.			
תלמידות	התלמיד אינו מביא את החומרים הרלבנטיים לשיעור.			
	התלמיד מתקשה להתארגן לקראת משימות - קריאה, כתיבה.			
	התלמיד אינו מבצע תהליכי בקרה.			
	התלמיד אינו מבסס את היגדיו, את תשובותיו על סמך עובדות או על סמך הטקסט הכתוב.			
	התלמיד מתקשה להתמודד עם מטלות חדשות.			

שלב שני

מחסמי למידה להתאמות בדרכי ההוראה

לאחר בניית טבלת החסמים והשלמתה, על המורה לתכנן את תהליך ההוראה תוך התייחסות לשני ממדים - התאמות בהוראה לטווח המייד (התאמות שמטרתן לאפשר לתלמיד להיות שותף פעיל בכיתה למרות הקושי) ופעולות לטווח ארוך (פעולות שמטרתן לעבוד עם תלמיד על קישו במטרה להפחית או להעלים את הקושי). מומלץ להציג את הטבלה החלקית ולבנות את ההתאמות עם המורים העמיתים.

דוגמה מתוך הטבלה המלאה למחצה - טבלה שבה החסמים קיימים אך לא המענים

לקבלת טבלה ריקה לחץ כאן

למסמך השלם לחץ כאן

הנושא	חסם אפשרי	מענים לטווח המייד	פעולות לטווח ארוך
קריאה	התלמיד מתקשה לקרוא את הכתוב - על הלוח, בספרי הלימוד, בכתוביות של סרטים.		
	התלמיד מתקשה לעמוד במסגרת הזמן המוקצת לקריאה עקב קצב קריאה איטי או מוסחות יתר.		
קשב	התלמיד מתקשה להתמקד בנעשה בשיעור בפעילות פרונטלית או קבוצתית ונוטה להיות מוסח מרעשי רקע.		
	התלמיד מתקשה להתמיד במשימות.		
עמידה בזמנים	התלמיד מתקשה לפעול בלוח זמנים קצוב בגלל קצב קריאה ו/או כתיבה איטי, אסטרטגית קריאה לא מתאימה, קשיי קשב, מוסחות או קצב עיבוד מידע לא מתאים.		

דוגמה מתוך הטבלה המלאה - טבלה שבה החסמים והמענים כבר כתובים

למסמך השלם לחץ כאן

הנושא	חסם אפשרי	מענים לטווח המיידי	פעולות לטווח ארוך
<p>קריאה</p> <p>קשיים בקריאה יכולים לאפיין תלמידים עם קשיים או לקויות קריאה, תלמידים שאינם מתרגלים דיים את קריאתם, עולים חדשים שעדיין לא "השתלטו" על עקרונות הקריאה או תלמידים עם קשיי ראייה.</p>	<p>התלמיד מתקשה לקרוא את הכתוב - על הלוח, בספרי הלימוד, בכתוביות של סרטים.</p> <p>הערה: יש להימנע מלהגיע למצב שבו תלמיד לא יכול לקחת חלק פעיל בשיעור "רק" מפני שהוא מתקשה בקריאה.</p>	<ul style="list-style-type: none"> המורה יקפיד להקריא בקול את מה שהוא כותב על הלוח או מציג בפני התלמידים או כתוביות בעת הקרנת סרטון. המורה יקריא בקול את הטקסט לפני ביצוע משימות עצמאיות. המורה יאפשר לתלמיד עמית להקריא את הטקסט. המורה יאפשר לתלמיד "לקרוא" טקסטים על גבי מחשב (על פי חוק ספרי הלימוד. רובם בתהליך של דיגיטציה) באמצעות תוכנת הקראה (עלמה...). המורה יקפיד על עימוד מושכל של הטקסטים להעלאת רמת הקריאות: רווחים מתאימים, פונט נוח לקריאה, חלוקה לפסקות ויצירת כותרות משנה בין נושאים שונים. 	<ul style="list-style-type: none"> הקניית אבני היסוד של הקריאה וחיזוק היכולת לקרוא מילים שלמות בכיתות הנמוכות הקניית אסטרטגיות לקריאה מפצה (הישענות על ידע מורפולוגי, סמנטי, תחבירי והקשרי) בכיתות הגבוהות
<p>קשב</p>	<p>התלמיד מתקשה להתמקד בנעשה בשיעור בפעילות פרונטלית או קבוצתית ונוטה להיות מוסח מרעשי רקע.</p> <p>הערה: יש להימנע ממצב שבו התלמיד "הולך לאיבוד" ומפסיד את השיעור כולו בגלל הפרעת קשב.</p>	<p>המורה ישתדל 'להחזיר' ולמקד את התלמיד ה'מתנתק' לשיעור באמצעות אזכור שמו הפרטי, מגע פיזי, קרבה פיזית, שינוי בגוון הקול</p> <p>המורה ינסה לצמצם את מספר ההתנתקויות כתוצאה מבעיה בקשב מתמשך באמצעים אלו:</p> <ul style="list-style-type: none"> שימוש באמצעים חזותיים במקביל לשמיעתיים (ספירת סעיפי השיחה באצבעות, שילוב ממדים חזותיים, גיוון ומעברים, סיפורי אנקדוטות רלוונטיות, הוספת דוגמאות, הוספת ממד אקטיבי - מתן משימה נלווית להקשבה. 	<p>המורה יסייע לתלמיד לאתר את האמצעים שיאפשרו לו להישאר קשוב במהלך השיעור - לבחור אתו את מקום הישיבה, להחליט על פעילות גופנית מתאימה לאפשר לתלמיד לבחור את החפץ שיכול לסייע לו להישאר קשוב (בגבולות ההגיוני) לעודד את התלמיד לסמן למורה אם הוא מרגיש כי "איבד חלקים מתוך השיעור והוא זקוק לסיכום</p>